

Стигма та дискримінація, пов'язані з ВІЛ

Тренінг

«Формування толерантного ставлення до ВІЛ-позитивних дітей у системі шкільної та дошкільної освіти»

Коли виникла стигма?

У стародавній Греції термін **“стигма”** (грец. Stigma – тавро, пляма) вживали для найменування тілесних ознак, які демонстрували щось незвичайне або погане у моральному статусі індивіда

Вирізані або випечені та тілі людини знаки свідчили про те, що їх носій – раб, злочинець, зрадник, тобто людина, яка заплямувала себе ганьбою, той, кого варто уникати, особливо у публічних місцях

Зараз цей термін широко використовується, однак зазвичай означає не знак на тілі, а вказує на принизливий (ганебний) статус індивіда як такого

Що таке стигма?

Вчені визначають стигму як певну **негативно оцінену суспільством** ознаку, яка визначає статус людини та поведінку оточення стосовно неї

Стигма є соціально сконструйованим явищем,
яке призводить до знецінення людини і має негативний вплив на стигматизовану людину

Типи стигми

- **Тілесні вади:** різноманітні фізичні відхилення
- **Індивідуальні недоліки характеру,** які сприймаються як слабкість волі: вживання наркотиків, гомосексуалізм, спроби самогубства і навіть радикальна політична позиція тощо
- **Вроджена стигма** раси, національності та релігії, яка може передаватися у спадок і охоплювати всіх членів родини

Як виникає стигма?

Суспільство встановлює способи категоризації людей і визначає набір якостей, які вважаються нормальними і природними для кожної категорії

При зустрічі з незнайомцем перше враження про його зовнішність дає нам змогу віднести його до тієї чи іншої категорії і визначити його якості, тобто “соціальну ідентичність”

(І. Гоффман)

Як працює стигма?

Індивід, який міг би легко брати участь у звичайній соціальній взаємодії, має певну особливість, що нав'язливо привертає до себе увагу і відвертає від нього співрозмовника, обмежуючи тим самим процес спілкування і перекриваючи шлях до інших особливостей цього індивіда.

У нього є стигма, тобто
небажана відмінність від того,
чого ми очікували

Хвороби, які спричиняють стигматизацію

Хворобам, які потенційно піддаються інтенсивній стигматизації, притаманні деякі спільні риси:

- людина, яка хворіє, сприймається суспільством як відповідальна/винна за те, що вона хворіє
  - хвороба є прогресуючою та невиліковною
  - суспільство недостатньо обізнане щодо хвороби
  - симптоми важко приховувати чи не можуть бути приховані
- (І. Гоффман та ін.)

Вербальні прояви стигми

У повсякденному житті ми використовуємо специфічні терміни для позначення стигми як образного вислову, не замислюючись над їхнім первинним значенням:

Каліка

Кретин

Виродок

СПІДозні

Турок

Даун

Зек

Шизофреник

Виродок

Селюк

Чукча

ЗОВНІШНЯ СТИГМА

- Стосується конкретних проявів стигми та дискримінації. Це стигма, яка перебуває у площині соціальних стереотипів, упереджень, настанов, міфів суспільства
- Може проявлятися у формах домінації, пригнічення, використання сили та контролю, агресії, категоризації, звинувачення, покарання, осуду, ізоляції, висміювання, образ, уникання
- Це - нетолерантне, нетерпиме ставлення до людей з боку оточення

Внутрішня стигма

- Стосується насамперед почуттів сорому, страху, тривоги, депресії, комплексу неповноцінності, особистої вини і страху бути стигматизованим та дискримінованим
- Виникає, коли людина інтерналізує зовнішні реакції до себе

Прояви внутрішньої стигми

- Відчуття власної вразливості та неповноцінності
- Спроби довести власні переваги перед іншими представниками стигматизованої групи (що я не такий, “як усі вони”)
- Нездатність будувати відносини з людьми, які не належать до групи
- Страх дискримінації з боку інших людей, у тому числі й необґрунтований
- Негативна думка про людей поза стигматизованою групою
- Почуття безпорадності, браку контролю над ситуацією
- Упевненість, що власна думка й інтереси не мають значення і ні на що вплинути не можуть

Подвійна стигма

- Це поєднання двох чи більше стигм
- Стигма, пов'язана з ВІЛ, часто додається до багатьох вже існуючих стигм, асоційованих із такими маргінальними групами, як гомосексуалісти чи жінки комерційного сексу, і з такими типами поведінки, як споживання ін'єкційних наркотиків та випадковий секс

“Свої” для стигматизованих

- Люди з такою самою стигмою можуть надати моральну підтримку, прийняти індивіда як “нормального”
- Люди, чиє розуміння стигматизованих сформувалося в результаті роботи у сфері, пов'язаній з допомогою людям із певною стигмою
- Родичі та близькі стигматизованих людей

Стигматизація та дискримінація

- Стигматизація взаємопов'язана з дискримінацією
- **Дискримінація** – це негативні вчинки, що спричинені стигмою і здійснюються з метою девальвації (знецінення) та зниження життєвих можливостей стигматизованої людини
- Стигматизація спричиняє дискримінацію, а та, у свою чергу, зумовлює внутрішню стигму, яка заохочує і підсилює стигматизацію, створюючи, таким чином, замкнене коло

Що таке дискримінація?

Дискримінація (лат. Discriminatio — розрізнення) визначається як навмисне обмеження прав частини населення, окремих соціальних груп чи індивідів за певною ознакою (раса, вік, стать, національність, релігійні переконання, сексуальна орієнтація, стан здоров'я, вид занять тощо)

Таке обмеження може бути підкріплене законодавством (правова дискримінація)

Рівні дискримінації

- Політичний рівень (державні структури)
- Соціальний рівень (приватні, громадські організації, установи, інші суспільні інституції)
- Індивідуальний/міжособистісний рівень (окремі особи)

Форми дискримінації

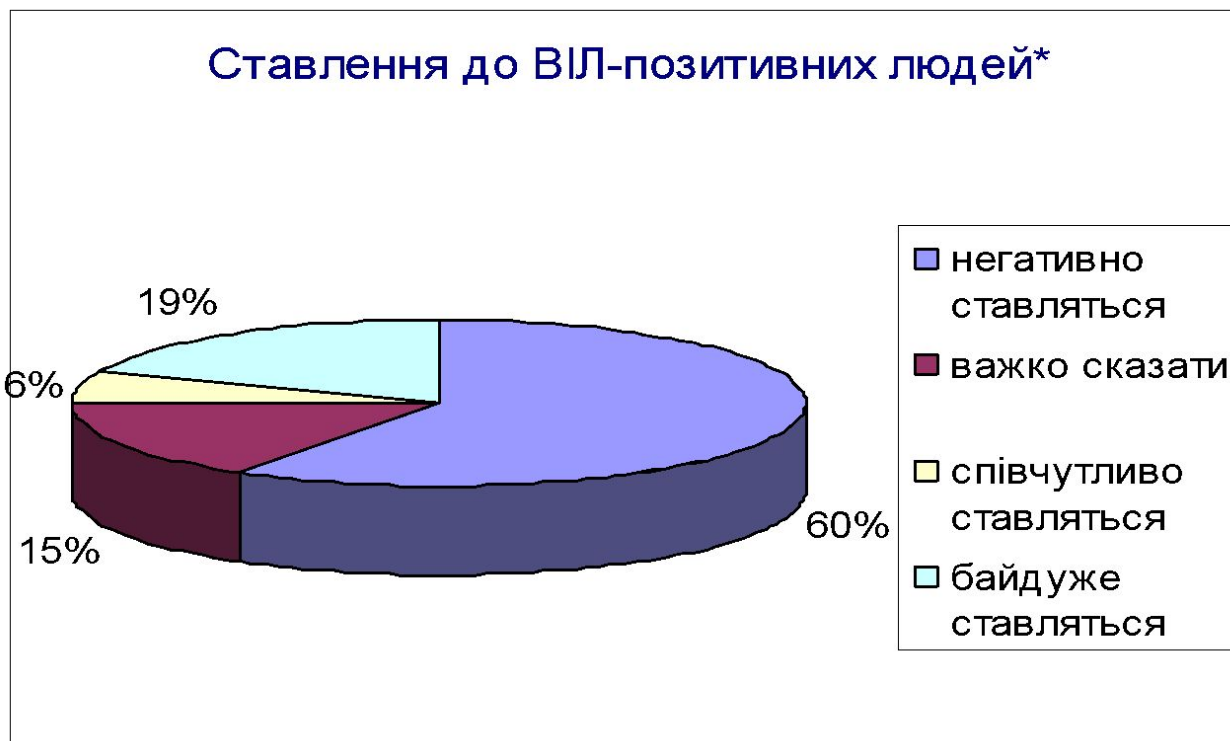
Дискримінаційні закони
і політика

Дискримінаційні правила
і дії представників
установ та організацій

Дискримінація,
приниження суспільством,
сім'ями, окремими
особами

- Примусове тестування на ВІЛ (+ порушення анонімності)
- Ізоляція, особливі відділення (тюрми, лікарні, навчальні заклади)
- Обмеження пересування (через кордони країн)
- Відмова у догляді, опіці та підтримці
- Відмова у медичній допомозі
- Відмова у послугах установ, підприємств та закладів

Ставлення українського суспільства до ВІЛ-позитивних людей з точки зору ВІЛ-позитивних людей

*Дослідження: Доступність послуг та права людей, які живуть з ВІЛ в Україні. Всеукраїнська мережа ЛЖВ та Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні, 2004 р.

Причини стигматизації ЛЖВ (1)

Страх, спричинений відсутністю знань/ інформації

- Незнання та нерозуміння хвороби
- Хибні уявлення щодо шляхів передачі інфекції
- Безвідповідальні повідомлення щодо епідемії ВІЛ-інфекції у медіа

Причини стигматизації ЛЖВ (2)

Упередженість до вже стигматизованих груп

Подвійна стигматизація стосовно таких груп:

- споживачі ін'єкційних наркотиків
- чоловіки, які мають секс із чоловіками
- особи, що надають сексуальні послуги за плату

Причини стигматизації ЛЖВ (3) Суспільні норми щодо визначення “поганої” поведінки

- Вживання наркотиків
- Сексуальна орієнтація (гомосексуальність, бісексуальність)
- Надання сексуальних послуг за плату
- Статеві контакти з декількома партнерами

Страх бути стигматизованим впливає на намір людини

- Пройти тестування на ВІЛ
- Повідомити про свій статус інших
- Шукати чи надавати допомогу та підтримку
- Розпочати лікування; сформувати прихильність до приймання терапії

Вплив стигматизації на якість ЖИТТЯ

- Стигма і дискримінація негативно впливають на якість життя людей з ВІЛ
- Якість життя охоплює соціальну захищеність, задовільне фізичне самопочуття, задоволення духовних потреб, задоволення потреб у спілкуванні, психічне благополуччя та реалізацію і саморозвиток особистості

Соціальне виключення

- Соціально виключені люди – це люди, **позбавлені** **МОЖЛИВОСТІ** брати участь у загальноприйнятих видах діяльності
- Соціальне виключення породжується тим, що людина **не має доступу** до загальноприйнятих ресурсів у суспільстві

Вплив стигми на людину

- У стигматизованої людини виникає відчуття, що вона не знає, що ж “насправді” думають про неї інші
- Незначні успіхи сприймаються оточенням як прояви якихось серйозних здібностей
- Незначні промахи чи випадкові помилки можуть бути проінтерпретовані як прямий вияв стигми
- Дискомфорт від власної незахищеності

Шляхи подолання стигматизації

- Надання/отримання правдивої інформації про шляхи передачі ВІЛ та особливості перебігу захворювання
- Усвідомлення міфів і суспільних норм, які призводять до стигматизації, та їх розвінчування
- Демонстрація толерантного ставлення до ЛЖВ як зразок “нормальної” поведінки